

NOVES DADES PER A UNA BIOGRAFIA DE RAMON TURRÓ

I

TURRÓ ERA FILL DE MALGRAT I ES DEIA TORRÓ

A començaments de 1926, l'editor de la col·lecció de petits fascicles anomenats «*Quaderns Blaus*», dirigida per Màrius Aguilar i Carles Soldevila, ens encarregà el text del volum que volien dedicar al Dr. Turró.

Confessem que l'encàrrec ens féu una enorme il·lusió, car ens ofrenava una avinentesa magnífica per a retre públic homenatge a aquell home al qual estimàvem per tants i tants motius diferents, però, sobretot, perquè havia estat el nostre Mestre i el nostre conseller paternal.

És fàcil, doncs, d'imaginar que l'entusiasme amb què vam posar mans a l'obra ens permeté de veure molt aviat acomplerta la tasca proposada.

Turró aleshores estava malalt i la seva malaltia —que dissortadament havia d'ésser la darrera— començava d'inquietar els familiars, els amics i els deixebles. Una claudicació intermitent, que s'havia iniciat dos anys abans, havia anat agreujant-se amb distròfies regionals de peu i de turmell a mesura que la irrigació sanguínia esdevenia més i més obstaculitzada per la rigidesa dels vasos esclerosats. El seu cap romania, però, serè i la seva agilitat mental no perdia pas aquella alta qualitat que en llenguatge esportiu ens faria declarar que el doctor Turró es trobava *bé de forma*.

Com que les cames no ens el duïen als llocs on era de ritual la seva concurrència quotidiana, els amics i deixebles l'anàvem a veure cada dia a l'entresol del carrer del Notariat. En les converses d'aquells dies en aquella encofurnada cambra de treball anàrem recollint dels llavis del doctor Turró la majoria de dades que ens permeteren de reconstruir la història dels seus temps d'infant, d'adolescent i de joventut. Allà nasqueren els primers capítols del nostre treball incrustats d'afirmacions que de primer antuvi ens havíem atrevit a qualificar d'incorrectes (com per exemple, aquella en la qual s'assegurava que Turró era fill de Girona i batejat al Mercadal) i d'altres que, sense alçar una polsaguera reaccional, han constituït motiu de recerca i de rectificació ulterior.

Sabíem que Turró era fill de Malgrat i sabíem també que ell defugia de parlar d'aquest tema. ¿Hi havia en aquesta repugnància algun motiu d'interès històric? En la vida dels grans homes no hi ha detall anecdòtic mancat d'importància per a comprendre la psicologia complexa que els fa excel·lir per damunt dels altres ciutadans.

Els malgratins estaven i estan cofois de saber-se conterrànies de Turró. ¿Per què Turró no els corresponia amb el mateix afecte?

A la nostra mà hi havia aleshores documents provatoris del malgratinisme de Turró, però caldrà que confessem que l'adopció de Girona en plena llibertat de tria ens féu pressentir el diàleg que forçosament havia de produir-se entre malgratencs i gironins per a disputar-se la glòria de comptar com a pròpia la gran qualitat de l'obra turroniana.

En 1919, August Pi i Sunyer havia publicat a «Germanor», de Malgrat, un petit article sota el títol genèric, *Galeria de Malgratencs Il·lustres*, en el qual cridava l'atenció dels conterrànies de Turró sobre el gran mèrit de la labor científica acomplerta pel seu mestre. Aquest article no motivà cap rèplica turroniana. ¿S'hauria produït una reacció parella davant de la publicació del nostre «*Quaderen Blau*»? Era innegable que en aquest treball es feia una afirmació ben concreta atribuïda, a més, al propi biografiat.

Què succeiria? Aviat ho havíem de saber... Però Turró morí en la pitjor oportunitat per a l'aclariment d'aquests aspectes del nostre llibre. La trista condició que esperava al petit volum, de fer de material bàsic per a bastir les necrològiques de tots els diaris i revistes de Catalunya, donà una difusió insospitada a les seves inexactituds.

I succeí allò que havia de succeir: els malgratins l'atacaren amb fúria comprensible. Els gironins, per contra, el reberen amb extraordinària simpatia.

De Malgrat ens foren trameses cartes en les quals ens deien coses tan *suaus* com aquesta: «*si comenceu per ignorar l'origen de Turró, ens permetem de suposar que la resta del llibre ha d'ésser francament detestable*». També Sebastià Montal, redactor de «Germanor» ens cridà a repulsa amb notable disgust.

A «El Correo Catalán» i a «La Veu de Catalunya» es publicaren les notes més favorables a Malgrat. Heus-ne aquí una mostra feaent:

EL DOCTOR TURRÓ NASQUÉ A MALGRAT

El Rnd. Dr. Fèlix de C. Paradedà, zelós rector-regent de Malgrat, bisbat de Girona i província de Barcelona, ha lliurat una carta al director del «Correo Catalán», en la qual li diu el següent:

«Em dirigeixo a Vós, per si té a bé rectificar unes dades donades per tots els periòdics que s'han ocupat de la mort del doctor Turró (A. C. S.), i fins pel doctor Cervera, autor d'una recent biografia del mateix.

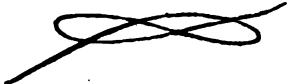
»Han publicat tots ells que el doctor Turró nasqué el dia 9 de desembre de 1854 a

Girona, i la veritat és que nasqué el dia 8 del dit mes i any a Malgrat, conforme puc demostrar-ho per la partida de baptisme que he examinat i pres nota avui mateix, i que figura en el llibre 10 i 11, pàgina 24 dels llibres de l'arxiu parroquial d'aquesta vila.

»Com que es tracta d'un fet important i de transcendència, li agrairé se'n faci ressò en les pàgines d'aquest periòdic, pel que li anticipa les gràcies son afectíssim s. s. q. b. s. m., FÈLIX PARADEDA, Pvre.»

D'altra banda, els familiars de Turró, que viuen encara a la vila costera, reivindicaven, per via d'un nebot, capellà de la parròquia malgratina de St. Nicolau, el dret a comptar el doctor Turró entre els seus membres més il·lustres i ens trametien, en concepte de prova, una còpia de la *partida de baptisme* ex-

Torro y Dardé *At los nueve dias del mes de Diciembre de mil ochocientos*
Ramon, Francisca *los cincuenta y cuatro, yo el infrascripto Vicario de esta Yglesia*
Pedro *Parroquial de San Nicolás de la Villa de Malgrat Obispado*



De Girona y Provincia de Barcelona baptize en la Pila bautismal
de la misma á un Niño nacido el día antes al que se le impusieron
los nombres de Ramon, Francisca, Pedro, hijo legitimo de los
Consortes Benito Torro de esta y Maria Señora Dardé de Gosa.
Abuelos paternos Juan Torro y Catalina Curi conde de esta
Abuelos maternos Juan Dardé y Madrona Ferró de Gosa.
Fueron Padrinos Juan Pujals, y Clara Ferró ambos de Gosa.

D. Bartolomé Codinach Pbro Vicario



Partida de baptisme del Dr. Turró, que figura en les pàgines 24-25 del llibre XI de baptismes de l'arxiu de l'església parroquial de Sant Nicolau, de Malgrat.

treta del *Llibre XI*, foli 25, d'aquella església parroquial i avalada per la signatura de Josep Matabosch, Pvre. coadjutor.

Ens calia, doncs, respondre públicament per tal de desfer l'equivoc i situar al seu punt just la responsabilitat que, de manera aparent queia de ple i exclusivament damunt la nostra persona.

Així ens apressàrem a redactar el següent article que fou publicat a «La Publicitat» el dia 15 de juny:

EL DOCTOR TURRÓ ERA DE MALGRAT O DE GIRONA?

El senyor Sebastià Montal, redactor de «Germanor», de Malgrat, i el senyor Feliu de C. Paradedà, rector-regent de la mateixa vila, asseguren, damunt les pàgines de «La Publicitat» de dimarts passat, i de «La Veu de Catalunya» del mateix dia, respectivament, que Ramon Turró i Darder és malgratí i no fill de Girona, com han dit les necrologies suara publicades en els diaris barcelonins i com diu el «Quadern Blau» signat per mi i dedicat al doctor Turró. També el segon d'aquests senyors, d'acord amb una partida de baptisme que té a la mà, esmena la data de la naixença i la grafia del cognom del gran mestre que acaba de morir.

Del document presentat per mossèn Paradedà en resulta que el doctor Turró no es deia Turró sinó Torró, i la data del natalici és el 8 de desembre de 1854 i no el 9 dels mateixos mes i any, com diuen unànimement aquelles necrologies i aquell «Quadern Blau».

És indiscutible que l'argument adduït per aquests senyors té valor de prova objectiva i només podria rebatre's amb la presentació d'un altre document de naturalesa idèntica que portés la mateixa data i tingués procedència diferent. Ara com ara, aquest document de refutació no ha estat presentat per ningú, i és molt probable que més endavant tampoc pugui presentar-se.

¿Com s'explica que amb tan rara unanimitat s'hagi adjudicat al doctor Turró un origen gironí?

Heus aquí una interessant qüestió que no pot defugir el que es proposarà estudiar a fons la vida d'aquest gran mestre.

Aquells que convisqueren llargament amb ell i els que vàrem treballar molts d'anys al seu costat, l'havíem sentit mantes vegades vantant-se de la seva procedència gironina, i jo, particularment, recordo que, una vegada, a propòsit d'una conversa que no ve a tomb especificar, vaig demanar-li quina relació de parentiu l'unia amb el bé de Déu de malgratins que porten el seu mateix cognom, i ell respongué:

— A Malgrat hi ha la casa pairal dels meus. En diuen a Can Vives. Però jo sóc fill de Girona. Altrament, jo em dic Turró, i a Malgrat el que abunda són cognoms amb «o» i no amb «u» com el meu.

Quan la direcció de «Quaderns Blaus» va fer-me l'encàrrec de redactar el número dedicat al doctor Turró, se'm plantejà tot seguit la qüestió de completar la biografia del mestre, que científicament i psicològicament m'era ben coneguda, amb dades del seu viure anterior a la meua relació personal amb ell. Cap font d'informació va semblar-me més còmoda i més verídica que una «sentada» amb el mateix biografiat. Així s'explica que el capítol segon del meu «Quadern Blau» sigui gairebé una transcripció fidelíssima de les respostes que el doctor Turró va fer a les meves demandes. Es més: haig de fer remarcar que el manuscrit d'aquest capítol —per la mena delicada del seu con-

tingut— abans d'anar a mans del linotipista passà per la censura prèvia del biografiat. Consti, doncs, que no sóc jo sinó el doctor Turró qui diu que «Ramon Turró i Darder nasquè a la ciutat de Girona i fou batejat a l'església del Mercadal».

¿Amb quina finalitat el doctor Turró s'obstinava a passar per gironí, negava la seva procedència malgratina i modificava la grafia del seu cognom?

Heus aquí tres preguntes que es desprenen lògicament de la intervenció dels senyors Montal i Paradedà.

Jo confesso que no em veig pas amb cor de respondre-les.

Si el meu «Quadern Blau» hagués sortit a la llum el mes de febrer-març, d'acord amb els propòsits de la direcció i de l'autor potser el mateix doctor Turró hauria respost a les consideracions suggerides pels senyors Montal i Paradedà, i hauria especificat i desenvolupat dades anecdòtiques que en el mateix capítol es consignen tot just esbossades i que poden ésser motiu d'objeccions, i fins de rèplica; tals, per exemple, aquelles que fan referència a la «vida militar» de Ramon Turró, posada en dubte per algú, negada per altres i, en canvi, sublimitzada pel seu narrador i protagonista. (El mestre de prosistes i gran amic de Turró, el venerable Joaquim Ruyra, podria i hauria de dir-nos quelcom sobre aquest punt concret.)

El fi perseguit amb el meu «Quadern Blau» ha estat aportar a l'estudi de la personalitat de Ramon Turró les dades que jo he pogut recollir en la meua convivència científica amb ell, les característiques del seu geni, les modalitats del seu temperament a través de l'anecdolari, copsats un dia i altre dia durant els disset anys que vaig rebre els beneficis del seu mestratge i la influència de les seves bondats.

La tasca que jo he intentat dur a terme en escriure el «Quadern Blau», no és pas historiar la vida de Turró. Aquell qui vulgui estudiar la personalitat de Turró amb ulls d'historiador, haurà de procedir amb el mètode propi d'aquesta miena d'estudis, controlant a cada moment, amb documents com el que presenten els senyors Montal i Paradedà, cada una de les afirmacions dels simples narradors.

La categoria de Ciència que correspon a la Història, radica precisament en el fet de mantenir-se per damunt de les elucubracions subjectives, que són pròpies del món empíric.

L'historiador no pot negligir, però, les possibles derivacions que la lògica fa brollar del fet més simple, car, en aquest cas, es delata com inepte i malmet abans de néixer uns fruits estimabilíssims.

Davant del cas Turró, el narrador ha dit: «va néixer a Girona». En canvi, l'historiador diu: «Contràriament a ço que es diu, el doctor Turró és nat a Malgrat.» El narrador insisteix: «El doctor Turró, personalment, nega el seu origen malgratí, i exigeix que això es digui en lletres de motllo.» Aleshores l'historiador ha de prendre l'observació del narrador com a punt de partida per a unes interessants recerques, mentre el narrador es queda al marge i espera els resultats que obté d'elles l'historiador. — LEANDRE CERVERA.

En l'edició de la nit de l'endemà, «La Veu de Catalunya» respongué aquest article, però amb inexplicable tossuderia s'obstinà a voler veure en nosaltres un partit pres a favor del gironisme de Turró.

Vegeu, en efecte, la nota que ens fou dedicada:

LA MORT DEL DOCTOR TURRÓ

El lloc de naixença. — El doctor Leandre Cervera en un article que insereix «La Publicitat» insisteix a creure que el doctor Turró va néixer a Girona el dia 9 de desembre de 1854, i fou batejat a l'església del Mercadal, car el mateix interessat revisà les proves de la seva biografia continguda als «Quaderns Blaus» on consten aquests extrems, i no va pas rectificar-los. Qui escriu aquestes ratlles, pocs dies abans de morir l'il·lustre biòleg, li preguntà :

«— Vós sou de Malgrat?»

I el doctor Turró contestà :

«— Sí, sóc de Malgrat.»

És clar que el doctor Turró podia dir això, amb referència a la seva vila pairal, encara que fos nat a Girona. Com també podia dir que era de Girona, car va passar-hi la seva infantesa.

Ens sembla que el doctor Leandre Cervera dóna massa importància al fet que tots els diaris coincidissin a fixar la mateixa data i el mateix lloc de naixença del doctor Turró en llurs notes necrològiques del gran savi. El fascicle dels «Quaderns Blaus» sortí amb tan trista oportunitat, que, probablement, fou la font de totes les biografies publicades i això explicaria llur unanimitat.

Ens sembla que el fet que el doctor Turró nasqués a Girona el 9 de desembre de 1854, o el 8 de desembre de 1854, pot ésser ràpidament i objectivament escatit en els registres parroquials.

Cal que apliquem a esvaïr aquest dubte el mètode objectiu del qual l'il·lustre biòleg era tan entusiasta admirador. Amb la publicació íntegra de la seva fe de baptisme, tots els extrems restaran aclarits.

Quant a la grafia Turró o Torró no té cap importància, car és molt possible que el canvi fos degut a una transcripció defectuosa del cognom.

A seguit d'aquesta nota, «La Publicitat» en publicà una altra que feia així:

LA NAIXENÇA DEL DOCTOR TURRÓ

No fou batejat a l'església del Mercadal. — El senyor A. Camps i Arboix ens diu que, davant les proves documentals aportades pels doctors Montal i Paradedà, de Malgrat, ell va consultar l'Arxiu parroquial de Santa Susagna del Mercadal, de Girona. Després de repassar, partida per partida, els llibres de l'any 1854, no ha trobat enlloc dades del bateig ni de la naixença del gran biòleg.

Més dades a favor de Malgrat. — El senyor E. Massaguer ens escriu dient-nos que un parent del doctor Turró va assegurar-li que l'il·lustre biòleg era fill d'una casa de Malgrat, de Can Vives, una pastisseria de l'avinguda de Canalejas.

En favor del doctor Leandre Cervera. — El que regenta la botiga de pastisseria, d'on sembla que era fill el doctor Turró, ha dit al senyor Massaguer que el doctor Turró, si bé és fill d'aquella vila i d'aquella casa, mai més va tornar a Malgrat, ni en volia ésser fill ni volia sentir-ne parlar.

Així, doncs, és perfectament comprensible que el nostre bon amic el doctor Lean-

dre Cervera, que va documentar-se sobre aquest punt i sobre molts d'altres en el mateix biografiat, no dubtés gens de dir en la seva biografia, que era fill de Girona i batejat a l'església del Mercadal.

Però «La Veu de Catalunya» insistí encara amb un aire triomfal:

EL DOCTOR TURRÓ ERA DE MALGRAT

Els dubtes esvaïts. — El pvre. Fèlix de C. Paradedà, de Malgrat, publica a «El Correo Catalán» una nota que esvaeix tots els dubtes congriats a l'entorn del lloc de naixença del doctor Turró. Diu entre altres coses:

Dimecres, amb ocasió de celebrar-se els funerals del doctor Turró, son nebot mossèn Joaquim, prevere, lliurà a la família adoptada del difunt una autèntica còpia del baptisme de l'illustre i malaguanyat mestre biòleg, amb encàrrec de transmetre-la al doctor Cervera, qui, per atencions de la seva professió, no pogué assistir als funerals. Resulta de la tal partida, que el batejat es deia: «Ramon Turró i Dardé, nat a Malgrat el dia 8 de desembre de 1854, i batejat al dia següent.»

La prova positiva és incontrovertible. També ho és la negativa. A «La Publicitat» el senyor A. Camps i Arboix ha dit:

«He consultat l'Arxiu parroquial de Santa Susagna del Mercadal de Girona, i després de repassar, partida per partida, els llibres de l'any 1854, no he trobat enlloc dades del bateig ni de la naixença del gran biòleg.»

Queda, doncs, documentalment comprovat, sense cap mena de dubte:

a) Que el doctor Turró nasqué a Malgrat, el dia 8 de desembre de l'any 1854 i hi fou batejat al dia següent, segons pietós costum de l'època.

b) Que el doctor Turró *no* va néixer a Girona el dia 9 de desembre de l'any 1854, ni fou batejat a l'església del Mercadal.

Quant a la grafia Turró i Darder, adoptada pel gran biòleg, és evident que constituï una transcripció molt encertada del *Turró Dardé*, de la fe de baptisme. Aquestes transcripcions arbitràries són generals a totes les llengües en els períodes que l'ortografia no ha estat fixada, com succeeix amb el català l'any 1854.

El nostre amic Carles Rahola, mentrestant, s'havia emprès la tasca d'escorcollar els arxius gironins que podien procurar les proves que Girona desitjava posseir per a inscriure entre els seus homes gloriosos el d'aquell gran savi que acabava de traspasar. La feina, però, no fou endebades, car motivà que els lectors de «La Publicitat» poguessin delectar-se el 25 de juny, amb les exquisideses del bell article de Joan de Palau (pseudònim de l'illustre historiador gironí) que reproduïm a continuació:

LA PÀTRIA DEL DOCTOR TURRÓ

No havíem mai sentit dir que el doctor Ramon Turró fos nat a Girona: ans recordàvem vagament haver llegit que era fill de Malgrat. La notícia d'haver nascut a Gi-

rona ens va sorprendre, i molts gironins van compartir aquesta sorpresa. Després vam llegir la rectificació establint el seu naixement a Malgrat. Si hem de dir la veritat, no en fórem pas decebuts. Nat en un lloc o a l'altre, no cal dir que el doctor Turró és un dels homes que honoren la nostra terra, i tots ens en podem sentir orgullosos.

El mateix Ruyra, amic cordial, gairebé germà del doctor Turró, ens deia, pocs dies després de la mort d'aquest, que li havia causat estranyesa aquella notícia.

«Mai ell no m'havia dit tal cosa —afegia mestre Ruyra—; i això que hauria vingut ben a tomb tantes vegades com jo li vaig parlar de Girona, i d'ésser el lloc del meu naixement. Sempre vaig creure que era fill de Malgrat. No puc, però, assegurar-ho, car és molt possible que hagués atribuït ell tan poca importància al fet, que no hagués cregut del cas esmentar-lo.»

Més tard vàrem llegir la contra-rectificació del doctor Leandre Cervera a «La Publicitat», de la qual resulta que no és ell qui diu que el doctor Turró va néixer a Girona, sinó que va assabentar-li-ho el mateix interessat, el qual acabà de precisar la seva manifestació, afegint que fou batejat a l'església del Mercadal de la dita ciutat. (Tothom, dit sigui de passada, ha de reconèixer l'honestedat i la fidelitat amb què ha procedit el senyor Cervera en la seva bella i entusiasta biografia.)

La constatació era ben fàcil. Consultats els llibres-registres de baptismes de la mateixa església, corresponents a l'any 1854, no apareix enlloc que el doctor Turró hi hagués estat batejat.

¿Com s'explica, doncs, que ell negués que fos fill de Malgrat, i, en canvi, afirmés categòricament que ho era de Girona? Heus aquí un enigma psicològic bon xic difícil d'esbrinar. S'ha dit que l'autor d'*Els Orígens del Coneixement* no volia ésser fill de Malgrat ni tan sols volia sentir-ne parlar. A quines raons obeïa aquesta antipatia?

Fins ara havíem vist que algunes poblacions adoptaven homes més o menys il·lustres —tothom sap com abunden els «fills adoptius» d'una o altra ciutat—; ara és el cas d'un home veritablement il·lustre que «adopta» una ciutat com a lloc de la seva naixença.

Sigui com sigui, si el doctor Turró no era fill de Girona —bressol d'herois i d'homes emèrits— el cert és que allí va descabdellarse la seva infantesa; i sobre això sí que pot fer-se alguna recerca, preferentment en els centres on estudià, que tindria interès per a completar la biografia del nostre gran biòleg.

Alguns gironins es recorden de la família del doctor Turró, i em donen alguns detalls. Un dels seus germans, Melitó, administrava el patrimoni d'una casa del carrer de les Bernardes, a Girona; un altre, Salvador, fou rector de Camplloc, a la mateixa província; Benet, fou missioner apostòlic; Rosa, era casada amb l'alcalde que fou de la mateixa ciutat, senyor Romani, i tenia una casa al carrer de Besadó.

El que ens sembla interessant per a Girona, a part del detall del naixement, que de vegades és ben accidental, és saber la casa on va viure Ramon Turró quan era noi. Aquesta casa, ens diu l'admirat Ruyra, «havia d'ésser una dispesa o comuna d'estudiants, tal vegada no sempre la mateixa». «Segurament, me'n va parlar —afegeix—, però no recordo les indicacions que me'n féu.»

Si l'alludida casa no ha desaparegut, una pedra commemorativa, amb una sòbria llegenda, hauria de dir —potser dirà un dia— l'admiració de la ciutat al pensador català.

I ara, només una observació. Si tractant-se d'un home de la nostra terra i de la nostra època, amb el qual hem conviscut, poden suscitar-se —quan tot just ha desaparegut d'entre nosaltres, quan encara sentim l'accent de la seva veu, quan encara ens

sembla que l'hem de trobar en el seu laboratori, en un treball que hom diria que ni la mateixa mort ha d'interrompre— poden suscitar-se, diem, aquests dubtes, ¿què esdevindrà quan es tracti dels passats? Si hem d'anar amb compte quan estudiem la vida i l'obra d'un contemporani nostre, quina cura no haurà de posar en la seva tasca l'investigador de temps remots?

Després d'això, no és pas estrany, certament, que s'hagin escrit volums i se'n preparin d'altres per a posar en clar quina fou la veritable pàtria de Colom, i que algun escriptor hagi provat de demostrar *documentalment* que Napoleó I, tan proper a nosaltres, mai no ha existit...

JOAN DE PALAU [CARLES RAHOLA]

A les excel·lències d'aquest article, tan ple de comprensió i tan amarat de gentilesa, seguiren dues notes ben plenes d'interès, cadascuna a la seva manera, però, tanmateix mereixedores d'arxivació en aquest historial que avui refem.

La primera és una carta oberta, apareguda a «La Publicitat» el dia 1 de juliol de 1926 i que diu així:

DE LA VIDA D'EN TURRÓ

Sr. Director:

El motiu de la present és per veure si puc ajudar una mica a posar en clar, donant les dades que posseeixo, per haver-les viscudes amb els interessats, el punt de naixença del doctor Turró i alguna dada més per a la seva biografia.

Des del moment puc assegurar que tant els pares com els germans i el mateix doctor Turró, són fills de Malgrat, nascuts a la Casa pairal del carrer de Mar, cantonada al carrer de Sant Joan.

El doctor Turró tingué quatre germans i dues germanes; el més gran es deia Melitó i portava el negoci de la drogueria que tenien a la mateixa casa on vivien; el segon va marxar a l'illa de Cuba d'on tornà l'any 75 i es va casar amb la germana del banquer de Girona senyor Vicenç Carreres i Sunyer. Després seguïen mossèn Benet, eminent teòleg i gran orador, mossèn Salvador i el doctor Turró, que era el més petit. De les germanes, la Rosa es va casar amb el senyor Romaní, alcalde que fou de Girona, i de l'altra no recordo si es va casar o romangué soltera.

L'any 71 el meu pare m'envià a Girona a estudiar al Seminari i com que tenia amistat amb els pares del doctor Turró, vaig anar recomanat i a la vigilància del que després va ésser el missionista Benet Turró, que en aquell curs estudià el quart any de Teologia i vaig viure a la mateixa comuna que vivien els tres germans Turró i un altre estudiant que era de Tordera.

El doctor Turró i el de Tordera aquell any estudiaren l'últim del batxillerat i el doctor Turró passà l'any següent a Barcelona a la Universitat.

La seva afició als estudis sobre la Biologia ja daten d'aquella època, perquè recordo molt bé que l'estiu que va anar a casa seva després del primer any d'Universitat, es va proporcionar un animalet per a fer experiments, i com que aquell animalet va morir, el guardava a la seva habitació. Com que això succeïa pel juliol i aquell cos va entrar en estat de descomposició i amb les calors no hi havia qui ho pogués resistir, el seu pare el va obligar a enterrar-lo.

No dubto que si el doctor Turró en aquella època s'hagués pogut moure dins d'un ambient propici, hauria resultat un precursor del doctor Koch.

Per tant, l'esperit del doctor Turró es va formar a Malgrat, saturat pel iode del Mare Nostrum i per res no va intervenir els palets de riera que arrossega el Ter en la seva cursa.

La casa on vivia el doctor Turró, a Girona, quan estudiava, és al carrer que segueix a la pujada de Sant Felip Neri, que forma un angle (crec que se'n diu de Bellaire). Aquesta casa està en el vèrtex, mirant la porta dels Apòstols de la Catedral.

Per fi he de manifestar que Malgrat pot estar ben orgullós d'ésser la pàtria d'En Cubí, d'En Benet Turró i d'En Ramon Turró.

EUSEBI SIMÓ I GRAU

La segona és el magnífic impromptu amb el qual el mestre de prosistes i gran novel·lista Prudenci Bertrana volgué participar en la pseudopolèmica. El publicà «La Veu de Catalunya» el dia primer de juliol (edició de la nit) i el reproduïm a continuació i a tall de colofó:

CADASCÚ DEU ÉSSER FILL D'ON LI PLAGUI

Fins que els grans homes moren, la data i el lloc de llur naixença és qüestió absolutament secundària. Un cop morts, això esdevé transcendental, i el que més hi sap més hi diu, car la història resultaria tarada i contrafeta si ignoréssim el dia just que el geni vingué al món, i l'església on rebé l'ablució cristianitzant. Els pobles, viles i ciutats per tal de cobrar-li la cèdula li equivoquen graciosament l'edat i cognom —any o lletra ençà o enllà— però en deixar d'ésser un senzill contribuent i passar a la categoria de mort il·lustre, els que es creuen tenir-hi dret el reclamen com a fill amb un afany patològic que sorprèn i admira.

També amb el mateix afany patològic es discuteix —què no discutirem que no valgui la pena?— la grafia dels patronímics i el punt geogràfic on estigué situat el seu bressol amb aproximada exactitud de dècimes de mil·límetre.

Amb el traspàs del malaguanyat doctor Turró, Girona i Malgrat, per uns dies, han sofert d'incertesa, somiant paternitats honroses, mentre projectaven làpides, homenatges i cerimònies pòstums.

El nostre bon amic, el doctor Leandre Cervera, que s'havia passat la vida oint com el doctor Turró es deia gironí, no podia pas imaginar-se en escriure el seu «Quadern Blau» dedicat al savi català, que afirmava un error i que seria culpable de repatani.

És clar que l'home en néixer és tan poqueta cosa, que bé podríem considerar-lo absent en aquell acte. Per algun motiu els legisladors, sangrant-se en salut, esperen vint-i-cinc anys a concedir validesa a la paraula dels nats.

Però qui pot deixar de creure que les manifestacions del doctor Turró no tinguessin algun fonament sòlid, no estiguessin apuntalades en quelcom indesmentible, o, almenys, justificatiu de la seva preferència per la ciutat. La parròquia de Malgrat, mostrant la fe de pila de l'eminent biòleg, sembla haver dit la darrera paraula.

Papers canten i barbes menten. No obstant, els gironins, el mateix que serveixen en-

cara un dubte consolador sobre el pas de Carlemany pels seus carrers, poden servir, amb més versemblança, l'urc de sentir-se paisans del gran Turró.

Es impossible que ell desconegués el document comprovatori que exhibeix la rectoria de Malgrat amb aire de triomf. Per algun requisit oficial l'hauria hagut de treure durant la seva carrera. Si persistia a dir-se gironí, era que no considerava el fet d'haver nascut en una localitat amb prou força per obligar a ésser-ne fill. Opinem com ell. Un hom ve al món a la força. L'atzar disposa i depèn d'un ensopols que es neixi ací o allà. Es pot ésser fill del mar o del tramvia, de la puixant Barcelona o del poble de la Batlloria, segons es retardi un vapor o es rescalfi la roda d'una màquina de tren.

Està bé que el bressol s'enorgulleixi de l'infant que esdevé una celebritat indiscutible, però és irracional pretendre que els homes s'enorgulleixin sistemàticament del lloc de la naixença llur.

Jo no estic pas del tot descontent del meu poble, però l'encabeixo a l'Empordà forçant la geografia comarcal, per la senzilla raó que a l'Empordà vaig començar a entrellucar els encisos de la vida, que és l'instant precís de la naixença de l'ànima. ¿Què significa l'acte lleig i involuntari de venir al món grunyint i espeternegant, comparant-lo amb el deixondiment dels sentits davant les coses belles i del cor en contacte amb les persones amades?

¿Hem d'estar eternament encadenats a una gratitud absurda i a una germanor desagradable, sacrificant l'emoció a la topografia?

Cal destruir la tirania dels registres civils i parroquials. Una inscripció orientadora no és una paternitat forçada. Cadascú pot declarar-se fill d'on li plagui, car la paraula fill és massa entenedridora i sentimental per ajustar-se a la veritable significació d'aquesta cosa que s'advera amb paper segellat i firmes protocolàries.

PRUDENCI BERTRANA

RESUM

El doctor Turró es deia Ramon Torró i Dardé, nasqué a Malgrat el dia 8 de desembre de 1854 i fou batejat l'endemà a l'església de Sant Nicolau d'aquella mateixa vila.

Aquestes dades —definitivament comprovades— rectifiquen les que aparegueren, com a filles de conversa, en el nostre «Quadern Blau» l'any 1926, ran de la mort del Mestre. Cal, però, que fem constar que en treballs ulteriors, cada vegada que ens ha calgut parlar de qüestions biogràfiques relacionades amb el doctor Turró les hem fet remarcar. Esmentem, per exemple, l'estudi que li consagràrem en el número extraordinari que la «Revista de Higiene y Sanidad Pecuarias» de Madrid, dedicà a la memòria de l'autor de *La Disciplina mental* amb motiu de la seva mort.

II

EL DOCTOR RAMON TURRÓ

En el nostre «Quadern Blau», tantes vegades esmentat, apuntem vagament unes dades a propòsit dels seus anys d'escolar primari i d'estudiant de batxiller que caldrà rectificar en presència de documents incontestables que tenim a les mans i que cal fer conèixer.

Els nostres apunts, presos en la conversa amb el doctor Turró, ens permeten escriure aquests paràgrafs:

A les Escoles Pies de Calella cursà la resta de l'ensenyament primari i dos cursos de llatí. En complir els deu anys, s'examinà d'ingrés i començà el Batxillerat a l'Institut de Girona. Turró tenia aleshores en aquella ciutat dos germans que estudiaven per capellà al Seminari: En Benet, que arribà, anys després, a ésser cap dels missioners de la «província» de Girona, i En Salvador, que fou rector de poble. Ambdós germans s'encarregaren del guiatge moral i material de Ramon fins que aquest, tot just complerts els quinze anys, hagué finit la segona ensenyança amb l'obtenció del títol de Batxiller. Tot seguit el nostre biografiat vingué a Barcelona, per tal de començar els estudis de metge a la vella Facultat del carrer del Carme.

La vocació per la Medicina es despertà en l'esperit de Turró d'una manera espontània, sense suggestions externes. Era la veu interior de l'embrió de biòleg i filòsof que ja es neguitejava dintre del cos d'aquell adolescent.

Els que no havem conegut Turró en el bo de la seva joventut, ens el representem en aquella època de la seva vida inquiet, lluitador apassionat, vehement i agressiu, vibrant a la menor excitació, enemic de les neutralitats i sempre propici a la discussió i a la brega. Un jove d'aquest temperament posat en un ambient de revolta i agitació política com la que es vivia aleshores a Catalunya, no podia pas substreure's a la temptació d'intervenir en les lluites com element actiu d'algun dels partits. Turró, en efecte, s'abraçà a la bandera de la Llibertat i sabé portar la seva fidelitat als ideals polítics fins a les darreres conseqüències. Una forta punyida moral, la mort de la seva mare, vingué, amb gran oportunitat, a trencar-li els últims lligams que el fermaven a la família i, lliure com un ocell de bosc, empès per la més frenètica de les passions es llançà al camp amb la carrabina a lluitar contra els carlins. Els seus estudis mèdics s'interrompen quan, tot just, havia cursat el segon any.

.....

Aquesta època fineix amb la proclamació de la República espanyola l'any 1873. Aleshores Turró prossegueix els interromputs estudis de metge i en arribar a la Medicina Legal —darrera assignatura del pla d'estudis espanyols—, decideix de no examinar-se, cursa la carrera de Filosofia i Lletres fins a la llicenciatura i se'n va a Madrid amb el cervell tan ple de cabòries i projectes com buida de pecúnia portava la butxaca.

Mentre esperem amb gran interès els resultats de les recerques empreses per Joaquim Ruyra per tal d'aclarir les inexactituds cronològiques que la narració

turroniana comporta i, sobretot, les injúries històriques que puguin existir en manta facècia referida pel propi *heroi* amb finalitats diverses, ens captindrem com a honestos i fredíssims historiadors traduint el text oficial que hem pogut consultar en els arxius de la secretaria de la Facultat de Medicina de Barcelona i que diu així:

Don Màximo Moraleda i Sierra, Catedràtic i Secretari de l'Institut Provincial de Segona Ensenyança d'aquesta capital,

Certifico que en l'expedient del grau de Batxiller de D. Ramon Turró i Dardé, natural de Malgrat, província de Barcelona, hi ha la certificació i l'acta que, copiada literalment, és com segueix:

«Institut de Segon Ensenyament de la província de Girona. En concepte de secretari d'aquest institut, certifico que de l'expedient que obra en la Secretaria que està sota el meu càrrec, instruït a instància de D. Ramon Turró i Dardé i anotat amb el núm. 540, fol. 62 del registre dels de la seva classe, resulta que els seus estudis de Segon Ensenyament es troben en la situació següent: En el col·legi de les Escoles Pies de Calella, agregat a l'Institut de Barcelona, té cursades i aprovades: de 1867 i 1868, Gramàtica llatina Primer Curs, Mitjà; Doctrina cristiana, Mitjà. En l'Institut de Girona té cursades i aprovades: De 1868 a 1869, Nocions de Geografia, Aprovat; Història Universal, Aprovat; Gramàtica llatina, Segon Curs, Aprovat; de 1869 a 1870, Aritmètica i Àlgebra, Aprovat; Història d'Espanya, Aprovat; Retòrica i Poètica, Aprovat; de 1870 a 1871, Física i Química, Aprovat; Història Natural, Aprovat; Fisiologia i Higiene, Aprovat; Geometria i Trigonometria, Aprovat. Acta del Grau de Batxiller de don Ramon Turró i Dardé, natural de Malgrat, província de Barcelona: Havent fet constar els estudis que expressa la certificació del marge, el M. I. S. Director acordà l'admissió als exercicis per al batxillerat, i, verificats els exàmens d'acord amb les disposicions vigents, el susdit alumne en el primer exercici meresqué ésser qualificat amb la nota d'Aprovat. Girona, 30 de juny de 1875. El President del Tribunal, Francesc Castellví. Màximo Moraleda. El Secretari del Tribunal, Adolf Taxis. En el segon exercici meresqué ésser qualificat amb la nota d'Aprovat. Girona, 30 de juny de 1875. El President del Tribunal, Fèlix Pagès. Felip Claret. El Secretari del Tribunal, Vicente González. El Graduat, Ramon Turró i Dardé. Vist i Plau, El Director, Francesc Castellví. Registrat aquest títol amb el núm. 542, foli 52, del registre dels de la seva classe. En la data d'avui, aquest interessat ha consignat en aquesta Secretaria cinquanta pesetes per drets d'expedició del títol al qual es refereix aquest document, en conformitat amb les disposicions vigents i lliurat, demés, el segell corresponent. Girona, 28 de maig de 1878. El Secretari, Màximo Moraleda.

I perquè consti i produeixi els efectes corresponents expedieixo la present, autoritzada amb el Vist i plau del Sr. Director i segell de l'Institut, a Girona el dia 28 de maig de 1878.

El Director, Feliu Pagès. Màximo Moraleda.

Els comentaris que suggereix la lectura d'aquest document seran més eficients si els reservem per a després de donar un cop d'ull a les dades que ens proporciona l'*Expedient de la carrera literària de l'alumne D. Ramon Turró i Dardé*, extret del mateix arxiu de la Secretaria de la Facultat de Medicina de Barcelona.

EXPEDIENT DE LA CARRERA LITERÀRIA DE L'ALUMNE RAMON TURRÓ I DARDÉ

Assignatures de la llicenciatura	Matriculat en el curs de	En la Universitat de	Qualificació en els exàmens	
			Ordinaris	Extraordinaris
Ampliació de Física }	1871-72	Barcelona		
Química general }		Barcelona		
Minerologia i Botànica }	1872-73	Barcelona		
Zoologia }		Barcelona		
Anatomia, Primer curs }	1871-72	Barcelona	Aprovat	
Dissecció }		Barcelona	Aprovat	
Anatomia, Segon curs }	1872-73	Barcelona		Aprovat
Dissecció, Segon curs }		Barcelona		Aprovat
Fisiologia }	1873-74	Barcelona	Aprovat	
Higiene privada }		Barcelona		Aprovat
Patologia general }	1873-74	Barcelona	Aprovat	
Terapèutica }		Barcelona	Aprovat	
Patologia quirúrgica }	1889-90	Barcelona	Excel·lent	Lliure gener
Patologia mèdica }		Barcelona	Sense examen	Lliure gener

Pel que fa referència a l'expedient que pugui existir dels estudis de Filosofia i Lletres —dels quals ell assegurava haver arribat a la llicenciatura— ens cal que declarem el fracàs rotund de totes les recerques que hem dut a terme per tal de trobar-lo. Una lletra de Miquel Ferrà ens féu perdre tota esperança: en ella l'illustre poeta i gran admirador del doctor Turró ens diu que les seves investigacions i les del professor La Torre, permeten d'afirmar que a la Universitat de Barcelona no hi ha cap rastre del suposat pas de Turró per aquella Facultat.

* * *

Dels documents transcrits hom dedueix que —contràriament a allò que Turró ha fet escriure al redactor del «Quadern Blau» dedicat a ell— als 15 anys encara no era batxiller. Aquest grau acadèmic l'obtingué en 1875, és a dir, quan ja havia fet els 20 anys i... ai las!... dos anys després de la proclamació de la República. Mestre Ruyra, segurament podrà extreure conclusions força interessants d'aquesta observació cronològica de cara als seus esbrinaments sobre la suposada *vida militar* de Turró.

També d'aquests documents cal deduir que en els temps turbulents de la República, Turró, segons el primer expedient, no era estudiant de Medicina ni vivia a Barcelona; en canvi, segons el segon, era estudiant de patologia general.

De les dades que ens forneix l'expedient dels seus estudis de Medicina no podem estar-nos de subratllar la inexactitud, que fins ara ha prevalgut, de creure

que la seva carrera s'estroncà lamentablement davant l'antipatia que li inspirava la Medicina legal o el professor que regentava aquella càtedra. Del curs preparatori ignorem les qualificacions que meresqué dels jutges, però sabem que n'estigué matriculat l'any 1871-72. També pel mateix expedient sabem que en 1873-74 es produeix un col·lapse que abasta fins el curs de 1889-90 data en la qual, segurament forçat per la pressió del professor Jaume Pi i Sunyer, s'examina de Patologia quirúrgica amb el professor Giné i Partagàs, el qual li atorga la millor qualificació —altrament, l'única que fuig de l'Aprovat monòton que és norma de tots els seus exàmens—, però no s'atreveix a presentar-se a la prova de Patologia Mèdica. ¿És que la figura del doctor Robert li feia massa respecte?

* * *

Després d'aquestes depuracions de cara a la història pura, els puritans i els legalistes podran dir: —Honor a la veritat! Pas a la rectificació justiciera!— Nosaltres, però, un cop satisfeta la pruija de verisme que ens ha empès a aclarir unes afirmacions ja força pretèrites, ens adrecem als historiadors purs i els diem: —Ací teniu la veritat freda i inerta sobre la vida acadèmica de Turró, però deixeu-nos que ens n'entornem al nostre mite. El nostre Ramon Turró no fou doctorat mai dins de les aules mortes d'una Universitat glaçial i rígida; ho fou, en canvi, per sufragi universal directe. No l'ungí, però, l'arrauxament fugisser dels ignars que és el que munta el prestigi dels taumaturgs i dels santons, el proclamà la unanimitat dels esperits conreats, dels erudits i dels especialistes. No fóu la massa abstracta i inconscient, sinó la jerarquia elevada de les intel·ligències la qui, sense excepcions, li atorgà el doctorat—.

El doctor Gustavo Pittaluga ho ha dit eloqüentment en un magnífic article publicat el dia 5 de juny de 1926 a «El Sol» de Madrid. Vegeu-ne els següents fragments traduïts al català:

He llegit —no sé on— que els Collegis de Doctors han demanat a un ministre que impedeixi l'ús abusiu d'aquest títol. Ho trobo bé. Però aquell al qual tothom anomena, a Barcelona, «el doctor Turró», no era doctor. Admirin-se'n els doctors col·legiats: no era sinó un veterinari. Ara bé: mai no se li havia ocorregut a ell d'ostentar una dignitat que oficialment no li correspongués. Eren els altres els qui l'anomenaven doctor. Era el poble el qui li havia atorgat el grau. Caldrà perseguir el poble, «el demos» anònim, la consciència col·lectiva per usurpació de funcions. En les hores del capvespre, a les Rambles barcelonines —Turró fou sempre un noctàmbul empedernit— quan apareixia aquella seva testa de Wagner en posat de parir els Nibelungs, els vianants xiuxiuejaven a cau d'orella familiarment: «És el doctor Turró». A Sant Fost de Capcentelles —gran nom romàntic per a un grupet de cases amagades dins d'una colzada de verds pujols—, on hi havia la seva llar i els deu pams quadrats de la seva vinya, quan s'abrandaven les petites querelles de la vida rural, tots a la una s'adreçaven a ell, tots

l'anomenaven «el doctor Turró». L'anomenaven «doctor», com Francesca diu al Dant de Virgili, «*e ciò sa il tuo dottore*»: el qui tot ho sap, el qui guia i emmena els altres. Hi ha determinats atributs que la comunitat, espontàniament, assigna a les personalitats més destacades i representatives, com una consagració de qualitats humanes, no acadèmiques.

De vegades, els deixebles anomenen Mestre a llur professor. ¿No és admirable que un poble enter, sense demanar-se el per què, sense parar esment a la protesta mateixa de l'interessat, hagi anomenat obstinadament doctor a Ramon Turró? D'improvís, aquesta paraula reconquista tot el vigor del seu llinatge i solament per això sembla com si adquirís un nou sentit.

La Humanitat està sedegosa de mestres i doctors sense títol.

Aquest doctor sense títol, que Espanya acaba de perdre, ha estat un dels biòlegs més interessants dels últims anys del segle XIX i dels començaments del XX.

LEANDRE CERVERA

Barcelona, 1938.